

Губарь О. Г. Розвиток особистості в підлітковому віці та роль мовлення в процесі її соціалізації / О. Г. Губарь // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. зб. наукових праць. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. - № 14. – С. 32-34.

УДК 371.1.36:616-07-053.6

Губарь Ольга Григорівна
аспірантка ІКПП Національного
педагогічного університету
імені М. Драгоманова

Розвиток особистості в підлітковому віці та роль мовлення в процесі її соціалізації

Підлітковий вік - основний етап в розвитку людини, що є надзвичайно складним і важливим для формування гармонійно розвинутої особистості. Саме він – є одним з найважливіших етапів життя людини, джерелом всього подальшого становлення особистості, що характеризується нестабільністю, вразливістю є тяжким та більше, ніж інші періоди життя, залежить від реалій оточуючого світу.

В цей період особливого значення набувають міжособистісні стосунки підлітків з батьками і однолітками, що мають неоднозначний характер. У підлітків виникає потреба в автономії та самостійності, що зазвичай призводить до деяких конфліктів з дорослими. Це можна пояснити тим, що у підлітковому віці відбувається втрата дитячого статусу, хоч зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих.

Такому становищу сприяють і суб'єктивні враження: різкі фізичні зміни, мрії та ідеали, які починають уявлятися вже менш реальними, кризові зіткнення з самим собою і сім'єю, почуття самотності та прагнення швидко досягнути статусу дорослої людини [5, с. 421].

Соціальна ситуація як умова розвитку і буття особистості в підлітковий період має принципові відмінності від ситуації розвитку в дитинстві. Розбіжність пов'язана не стільки із зовнішніми обставинами, скільки із

внутрішніми чинниками. Підліток продовжує жити в сім'ї, вчитися в школі, контактувати з однолітками, але сама соціальна ситуація трансформується в його свідомості у зовсім нові ціннісні орієнтації. Тепер вже інакше розставляються акценти між сім'єю, однолітками і школою.

Саме у підлітковому віці змінюються внутрішня позиція у ставленні до школи і учіння. В цьому віці виникають нові мотиви учіння: бажання бути освіченим, прагнення влаштуватися в майбутньому житті, подальше навчання, прагнення до самоствердження і самовдосконалення, необхідність виконувати вимоги батьків[2, с.82].

Для особистісного зростання підлітка особливої значущості набувають отримані в процесі учіння знання. Вони стають тією цінністю, яка забезпечує розширення кругозору, що дозволяє зайняти певний статус серед одноліток. Засвоюючи життєвий досвід близьких людей, підліток починає добре орієнтуватись в оточуючому світі [3, с.530]. Вперше у перехідному віці проявляється самостійна спрямованість на пошук нових знань: разом з однолітками підліток їздить на художні і технічні виставки, в музеї, ходить в театри, відвідує гуртки технічної творчості, мандрує. Таким чином, шукаючи для себе основне захоплення, яке в майбутньому могло б перерости в професійні навички та знання.

Підлітковий вік є часом остаточного формування особистості, окрім того, саме в цей період відбувається формування основної мети життя. .... Для створення життєвої програми підліток організовує свій план в залежності від основних цілей, із ними він входить у суспільство дорослих, із бажанням змінити його. Наштовхуючись на перешкоди з боку суспільства, і залишаючись залежними від нього, підлітки поступово соціалізуються і тільки наполеглива робота над собою по самовдосконаленню та пізнанню власного Я допомагає подолати кризу адаптації та означає остаточний перехід до дорослого життя.

Відомий та видатний психолог Ст. Холл зміст підліткового віку характеризує, як кризу самопізнання, подолавши яку людина набуває «відчуття індивідуальності»[6, с.192].

Саме в період пізнання власного Я підлітки визначають свої життєві цілі та пріоритети, сферу своєї професійної діяльності, із цього розпочинається підготовка себе до успішного кар'єрного росту та виховання як самостійної, гармонійної особистості.

В сьогоденному світі вибір майбутньої професії відповідальний і розпочинається з підліткового віку. Цю думку відстоюють такі науковці, як: О.Бєляєва, Л. Божович, Л. Виготський, Н. Крилова, Ж. Піаже, Н. Толстих та інші. У своїх дослідженнях вони доводять, що за незначний проміжок часу відбулися глибокі зміни в суспільстві, що у свою чергу вплинули на особистість у стані розвитку. Це було чітко висвітлено у роботі Н.Толстих, яка вивчала спрямованість особистості підлітка на майбутнє, та відмітила час яскравих змін у відношенні до майбутнього у віці 12 - 13 років, прагнення до визнання себе, як самостійної незалежної особистості та до самореалізації шляхом досягнення певних професійних висот [6, с.189].

На думку О.В.Бєляєвої «для молодших підлітків цінністю є не стільки сучасне, скільки майбутнє, прагнення до завтрашнього дня, до дорослого світу. Тому величезне значення має місце дорослих цінностей та нормативів у змісті ідеальних та навіть нормативних образів Я, а інтеграція у майбутнє є таким самим важливим фактом, як інтеграція у світ дорослих.» [1, с.12].

Проте, центральне місце в житті підлітка, окрім прагнення у майбутнє, займає спілкування з однолітками. Це проявляється в пріоритеті дитячої спільноти над дорослою, прагненні завоювати достойне місце у спільноті одноліток, бути частиною певної компанії, користуватися популярністю у осіб протилежної статі та мати успіх у колі підлітків.

Слід зазначити, що в підлітковому віці перш за все продовжується розвиток теоретичного мислення, підліток може досить легко абстрагуватися від конкретного наочного матеріалу та міркувати словесно, він вже вмie

будувати гіпотези, доводити або спростовувати їх, що свідчить про перевагу в розвитку логічного мислення. [7, с. 24].

Говорячи про розвиток підлітка, ми повинні враховувати, що рівень його психічного розвитку нерозривно пов'язаний з розвитком мовлення, що відбувається внаслідок оволодіння рідною мовою, її лексичними, граматичними та фонетичними можливостями. Мовлення в цей період розвивається, у першу чергу, як засіб спілкування з іншими людьми, та як спосіб набуття нових знань, проте окрім засобу комунікації в підлітковому віці набуває додаткових властивостей, стаючи засобом самопізнання, самоствердження та соціалізації у суспільстві. Також в цей період посилюється інтерес до оволодіння засобами виразності мови, оскільки значна частина підлітків прагнуть використовувати їх у своїй майбутній професії. Підлітковий вік є часом розвитку чутливості до художнього слова, захоплення поезією та потягом до написання власних віршів. В той же час красномовність не притаманна підліткам це викликано не обмеженістю словникового запасу, а не сформованістю вміння використовувати мову відповідно до своїх переживань. Цей період розвитку характеризується подальшим вдосконаленням навички читання, розвитком монологічного та письмового мовлення. Уміння правильно й швидко читати замінюється на вміння декламувати на пам'ять. Спостерігаються глибокі зміни в розвитку монологічного мовлення, від вміння переказувати твір або уривок тексту до здатності самостійно готувати виступ, вести дискусію, висловлювати та аргументувати власні думки. В письмовому мовленні також відбуваються зміни, формується вміння самостійного написання творів.

Особливо активного розвитку набувають в цей період монологічне та діалогічне мовлення. Рівень розвитку діалогічного мовлення у підлітків зазвичай вищий ніж рівень розвитку монологічного мовлення. Оскільки найчастіше вони у спілкуванні з оточуючими знаходяться у стані діалогу, а його побудова розподілена між двома особами, при цьому ініціатива належить лише одному з них. Зазвичай ініціатором діалогу є дорослий або

одноліток із вищим рівнем розвитку мовленнєвих здібностей, що впевнений в собі та не має комплексів щодо свого мовлення. В повсякденному спілкуванні учнів діалогічного мовлення може бути цілком достатньо, оскільки найчастіше ми говоримо про речі, що знаходяться у колі наших інтересів, а найпростіші його форми не потребують побудови програми висловлювання. Проте, чільне місце у спілкування з оточуючими в підлітковому віці повинно посідати монологічне мовлення, оскільки суспільство дорослих ставить перед підлітком високі вимоги, однією з яких є вміння чітко, прозоро та грамотно формулювати власні думки в максимально зрозумілій для оточуючих формі. Підлітковий вік є часом розвитку та вдосконалення монологічного мовлення, для якого необхідним є мотив висловлювання та загальний задум, що повинні бути достатньо міцними та здійснювати визначальний вплив на висловлювання. У сучасних умовах в значній частині підлітків навички монологічного мовлення не достатньо сформовані, що у свою чергу впливає на їх вміння вести диспути, писати твори та відстоювати власні переконання. В основній масі підлітки з несформованим монологічним мовленням та проблемами в письмовому мовленні страждають на порушення звуковимови, саме вони призводять до труднощів у навчанні та до виникнення комплексів у спілкуванні.

На сьогоднішній день серед підлітків спостерігається тенденція до збільшення кількості порушень звуковимови, що тягнуть за собою порушення розвитку письмового та монологічного мовлення, формують відчуття невпевненості в собі, провокують виникнення комплексів та постають на шляху вільного та гармонійного розвитку особистості, її соціалізації у світі дорослих, що може стати перешкодою у опануванні бажаної професії та перешкодою у здійсненні визначених життєвих шляхів. На необхідність корекції та розвитку мовлення підлітків вказували багато видатних науковців: І.Абелева, Л. Андропова, Л. Голубєва, А.Євгєнова, М. Кисельова, А.Лубєнська, М. Мерліс, М. Хватцев, А. Шембель, В.Шкловський та інші [4, с. 101].

Саме тому, необхідно проводити поточні обстеження мовлення підлітків логопедами, для визначення рівня розвитку як звуковимови так і мовлення в цілому, особливу увагу при цьому приділяти рівню розвитку монологічного та писемного мовлення, для запобігання виникненню невпевненості в собі, замкненості, що може стати на шляху адаптації підлітка у дорослому житті, оскільки успішність людини залежить від рівня професійних знань та вміння спілкуватися з оточуючими, передавати певну інформацію, вільно та невимушено відстоювати власні погляди, висвітлювати певні події.

Проаналізувавши умови сучасного життя та вимоги, які суспільство ставить перед підлітком для його успішної соціалізації ми можемо зробити висновок про те, що рівень розвитку мовлення є надзвичайно важливим для гармонійного розвитку особистості та успішної соціалізації її у світі дорослих. А порушення та несформованість мовлення тягнуть за собою проблеми у навчальній діяльності та породжують комплекси, які є перешкодою по досягненню особою поставлених життєвих цілей.

Список використаних джерел:

- 1.О.В.Беляева Динамика личностной идентичности в подростковом возрасте. Автореф. Дисс.канд.психол.наук. М. - 2001.- С.12.
- 2.М.М.Заброцький Основи вікової психології. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – С.71-91.
- 3.Г.Крайг, Д. Бокум Психология развития. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 940 с.: ил. – (серия «Мастера психологии»). – С.492 – 560.
- 4.Логопедия: Учебник для студ. Дефектол. Фак.педвузов / Под ред Л.С.Волковой, С.Н.Шаховской. – М.: Владос, 1999. – 680с. - с.101
- 5.В.С. Мухина Психология общения //Мухина В.С. Психология детства и отрочества. – М., 1998. – С.404-425.
- 6.Л.Ф.Обухова. Детская (возрастная) психология. Учебник – М., Российское педагогическое агенство. 1996, - 374 с. – С.189-201.
- 7.Психология подростка: учебник/ под редакцией члена-корреспондента РАО А.А.Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 480 с.- С.24-25.

8. Психология современного подростка / Под редакцией проф. Л.А.Регуш. – СПб.: Речь, 2005. – с.385. - С.272.

Ключові слова: підліток, підлітковий вік, соціалізація, комунікація, комунікативні вміння та навички, мовлення, монологічне та письмове мовлення.

Резюме: у статті обґрунтовується необхідність діагностики мовлення в дітей підліткового віку та висвітлюються основні вимоги до рівня розвитку їх мовлення.

Резюме: в статье доказывається необходимость диагностики речи детей подросткового возраста и рассматриваются основные требования к уровню развития их речи.

Summary: the article author shows special features of logopedic helps to teenagers with speech defects in condition